

Paneli za ujednačavanje sudske prakse

Pripremila: Vera Bjelogrić, Sekretarijat VSTV-a BiH

Osnivanje stručnog tijela za ujednačavanje sudske prakse preporučeno je Strukturiranim dijalogom o pravosuđu između Evropske unije i Bosne i Hercegovine, a u skladu s mišljenjem Venecijanske komisije o pravnoj sigurnosti i nezavisnosti pravosuđa u Bosni i Hercegovini, usvojenim 16.06.2012. godine.

Od januara 2014. godine pod okriljem Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu VSTV) održavaju se sastanci stručnog tijela za ujednačavanje sudske prakse iz krivične, građanske i upravne oblasti (u daljem tekstu: paneli). Sastanci se održavaju uz podršku Vijeća Evrope u sklopu projekta „Jačanje kapaciteta pravosuđa BiH za primjenu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava“.

U radu panela učestvuju sudije Suda Bosne i Hercegovine, Vrhovnog suda Federacije BiH, Vrhovnog suda Republike Srpske i Apelacionog suda Brčko distrikta BiH, a ujednačavanje se vrši po jasno utvrđenim pravilima. Pravila panela za ujednačavanje sudske prakse donesena 10.04.2014. godine objavljena su na internet stranici Centra za sudsku dokumentaciju VSTV-a. Prema istima, usaglašavanje je moguće u situacijama kada je pravni okvir isti ili sličan, dok u situacijama kada je pravni okvir različit i dovodi građane u nejednak položaj, paneli mogu predlagati zakonodavne izmjene. Usaglašena pravna shvatanja obavezujuća su za sudove najviše instance, dok prema nižestepenim sudovima imaju upućujući karakter.

Na ovaj način VSTV doprinosi procesu ujednačavanja sudske prakse u Bosni i Hercegovini, te nastoji uspostaviti viši stepen pravne sigurnosti i jednakosti građana pred sudovima u Bosni i Hercegovini, u nedostatku vrhovnog suda na nivou države.

Od januara 2014. godine, kada su organizovani prvi sastanci panela za ujednačavanje sudske prakse, održano je devet sastanaka ovog stručnog tijela. Usaglašena su sljedeća pravna shvatanja iz građanske oblasti:

Dozvoljenost revizije protiv drugostepenog rješenja kojim je pravosnažno odlučeno o prijedlogu za ponavljanje postupka

„Protiv drugostepenog rješenja kojim je pravosnažno odlučeno o prijedlogu za ponavljanje postupka revizija nije dozvoljena.“

Obrazloženje

Ponavljanje postupka je vanredni pravni lijek koji mogu podnijeti stranke protiv pravosnažne presude, a o kojem sud odlučuje u formi rješenja. Zato se pitanje dozvoljenosti revizije protiv drugostepene odluke o prijedlogu za ponavljanje postupka cijeni prema odredbama člana 254 stavke 1 i 2 Zakona o parničnom postupku („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 58/03 do 61/13). Za primjenu navedenih zakonskih odredaba potrebno je da se kumulativno ispune dva uslova: da se radi o drugostepenom rješenju kojim se postupak pravosnažno završava i da bi u tom sporu bila dozvoljena revizija protiv pravosnažne presude.

Kako je prijedlog za ponavljanje postupka vanredni pravni lijek kojim se pobija pravosnažna odluka suda (bez obzira da li je postala pravosnažna u prvom ili drugom stepenu suđenja), postupak je pra-

vosnažno završen odlukom koja je donesena u postupku čije se ponavljanje traži, pa drugostepeno rješenje kojim je odlučeno o prijedlogu za ponavljanje postupka (odbijanjem ili odbacivanjem prijedloga) nije rješenje kojim se postupak pravosnažno završava. Zato protiv drugostepenog rješenja kojim je pravosnažno odlučeno o prijedlogu za ponavljanje postupka revizija nije dozvoljena.

Zastara naknade za faktičku eksproprijaciju

„Zahtjev za novčanu naknadu zbog izvršene faktičke eksproprijacije ne zastarijeva.“

Obrazloženje

Postoje slučajevi izgradnje objekata od javnog interesa, ili izvođenja drugih radova od javnog interesa, koji za posljedicu imaju potpuno ili djelimično oduzimanje prava vlasništva fizičkih ili pravnih lica nad nekretninama, iako ne postoji odluka o oduzimanju, odnosno odluka o utvrđivanju javnog interesa i rješenje o eksproprijaciji. Takve slučajeve pravna teorija i sudska praksa podvodi pod pojam faktičkog deposediranja, odnosno tzv. faktičke eksproprijacije, kojeg od pojma formalne eksproprijacije razlikuje, dakle, odsustvo nekog od bitnih elemenata zakonom utvrđenog postupka eksproprijacije.

Na taj način se, svakako, od strane nadležnih organa ugrožavaju i vrijeđaju subjektivna prava vlasnika nekretnina. S tim u vezi u sudskoj praksi se kao sporno postavilo pitanje kroz koje institute građanskog materijalnog prava se ima otkloniti navedena povreda subjektivnih prava fizičkih ili pravnih lica. Drugačije rečeno, postavlja se pitanje da li spor o određivanju naknade zbog faktičkog deposediranja i potpunog ili djelimičnog gubitka prava vlasništva uslijed izgradnje objekta od javnog interesa treba razriješiti primjenom pravila o naknadi štete, primjenom pravila o građenju na tuđem zemljištu ili, pak, predmetnu naknadu utvrditi u skladu s odredbama Zakona o eksproprijaciji. Od odgovora na to pitanje zavisi i rješenje pitanja koje se tiče zastarijelosti zahtjeva za predmetnu naknadu.

Sudska praksa sudova bivše SFRJ je bila gotovo jedinstvena u pogledu toga da se sporno pravno pitanje ima rješavati kroz institut naknade štete (članovi 154, 155, 185 i 189 ZOO-a), tako da se i pitanje zastare zahtjeva za isplatu navedene naknade ima razmatrati sa stanovišta odredbi člana 376 ZOO-a. Ovakav pravni stav, nakon disolucije zajedničke države, donedavno su slijedili i sudovi u Bosni i Hercegovini, izražavajući mišljenje da zahtjev za predmetnu naknadu zastarijeva u trogodišnjem subjektivnom, odnosno petogodišnjem objektivnom roku iz člana 376 ZOO-a.

Jedan dio sudova u Bosni i Hercegovini je prilikom razrješenja spornog pravnog pitanja krenuo drugim pravcem, zauzimajući pravni stav da izgradnja javnog puta bez donošenja odluke o izuzimanju iz posjeda nekretnine fizičkog lica predstavlja faktičko deposediranje, koje je osnov za ostvarivanje prava na naknadu u skladu s odredbama Zakona o eksproprijaciji, te da pravo na ovu naknadu ne zastarijeva.

U sudskoj praksi zabilježene su odluke u kojima se izražava pravni stav da se sporno pravno pitanje ima riješiti primjenom odredbi Zakona o vlasničko-pravnim odnosima koje regulišu sticanje prava vlasništva građenjem na tuđem zemljištu.

Imajući u vidu navedenu neujednačenu sudsku praksu, predmetno pravno pitanje je razmatrano na Panelu iz građanske oblasti koji je održan u Sarajevu 30.01.2014. godine, kojom prilikom je jednoglasno zauzet pravni stav da faktička eksproprijacija predstavlja osnov za ostvarivanje prava na naknadu u skladu s odredbama Zakona o eksproprijaciji i da pravo na ovu naknadu ne zastarijeva. Razlozi za usvajanje navedenog pravnog stava mogu se rezimirati na sljedeći način:

Potpuno ili djelimično oduzimanje prava vlasništva fizičkih ili pravnih lica na nekretninama radi izgradnje objekata od javnog interesa mora biti zasnovano na zakonito sprovedenom postupku eksproprijacije, tako da faktičko deposediranje, bez provođenja postupka eksproprijacije, ne može opravdati javni interes. U slučajevima kada javna vlast vrši ili dozvoljava izgradnju objekta od javnog interesa na zemljištu koje nije formalno eksproprijsano ugrožavaju se i krše subjektivna prava fizičkih i pravnih lica nad nekretninama. Pravo vlasništva je jedno od osnovnih Ustavom BiH zaštićenih vrijednosti. Zaštita tog prava konkretizovana je i u članu 3 Zakona o vlasničko-pravnim odnosima, kojim je propisano da svako fizičko ili pravno lice ima pravo na mirno uživanje svog vlasništva i da se nikome ne može oduzeti vlasništvo, osim u javnom interesu i pod uvjetima predviđenim zakonom i općim principima međunarodnog prava. Članom 6 istog zakona propisano je da se pravo vlasništva može oduzeti samo u javnom interesu, sukladno ustavu, na način i pod uvjetima određenim zakonom, te da vlasnik ima pravo na punu naknadu za ograničeno ili oduzeto pravo vlasništva. Pravo na mirno uživanje imovine, kao i zabranu njenog oduzimanja, izuzev u javnom interesu i u skladu sa zakonom i načelima međunarodnog prava, garantuje i Protokol broj 1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, pa se za ostvarivanje zaštite toga prava ne primjenjuju pravila o zastarjelosti potraživanja iz Zakona o obligacionim odnosima.

Spor u kojem je izgradnjom javnog puta ili drugog objekta od javnog interesa faktički deposedirana nekretnina vlasnika ne može se rješavati primjenom odredbi Zakona o vlasničko-pravnim odnosima koje regulišu sticanje prava vlasništva građenjem na tuđem zemljištu. Ovo je stoga što se, u pravilu, radi o građenju objekta koji je postao javno dobro u opštoj upotrebi, zbog čega savjesnom vlasniku zemljišta ne bi bilo moguće utvrđivati prava koja predviđaju odredbe koje regulišu sticanje vlasništva građenjem na tuđem zemljištu.

Pravo svojine je, dakle, najpotpunija vlast na stvari, a obaveza je svih da se uzdržavaju od povrede prava vlasništva drugih lica.

U slučaju faktičke eksproprijacije fizička ili pravna lica su lišena prava vlasništva, pa je osnov tužbenog zahtjeva ustvari zahtjev za povrat svojine. Budući da povrat i uspostava prijašnjeg stanja nisu mogući zbog privođenja namjeni ranije nekretnine, time tužiteljima pripada pravo da traže naknadu za oduzete nekretnine. Imajući u vidu da pravo zahtijevati povrat svojine ne zastarijeva, (član 43 stav 2 Zakona o vlasničko-pravnim odnosima), tako ni zahtjev za traženu naknadu ranijih vlasnika ne zastarijeva.

Stvarni motiv, cilj i svrha faktičkog deposediranja je ostvarivanje javnog interesa, odnosno izgradnja objekata ili izvođenje drugih radova od javnog interesa, tako da i naknada ranijim vlasnicima treba da bude određena u skladu s odredbama Zakona o eksproprijaciji. Stoga se i na pitanje zastarjelosti imaju primijeniti odredbe navedenog zakona.

S tim u vezi ukazuje se i na pravni stav Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine, sentenca broj 48, objavljenog u biltenu navedenog suda broj 1989/2, koji glasi: „Zahtjev za određivanje naknade za podruštvljeno građevinsko zemljište, kao i zahtjev za određivanje pravične naknade za eksproprijsane nekretnine, ne zastarijeva. Zastarijeva samo zahtjev za isplatu naknade određene poravnanim ili odlukom suda.“

Naknada troškova u slučaju djelimičnog uspjeha stranaka u parnici

„Kod odlučivanja o troškovima parničnog postupka u slučaju djelimičnog stranačkog uspjeha u parnici treba, u pravilu, uzimati u obzir kako tužiočev tako i tuženikov uspjeh u parnici i odluku o tome koja će stranka snositi obavezu naknade troškova postupka donijeti primjenom pravila procesnog prebijanja parničnih troškova.“

Obrazloženje

Određba člana 386 stav 1 ZPP-a postavlja pravilo da „gubitnik plaća“, tako da neuspješna stranka mora platiti troškove uspješne stranke.

Za slučaj djelimičnog stranačkog uspjeha u parnici odredba člana 386 stav 2 ZPP-a propisuje da svaka stranka podmiruje svoje troškove ili da su jedna drugoj dužne nadoknaditi razmjernan dio troškova.

Na prvi od ova dva načina sud rješava o troškovima ako su stranke uspjele u sporu u približno jednakoj mjeri. Ukoliko je razlika u uspjehu značajna, primjenjuje se drugo pravilo iz člana 386 stav 2 ZPP-a.

U praksi sudova u Bosni i Hercegovini česte su odluke iz kojih bi proizilazio stav da u sporu može djelimično uspjeti samo tužitelj. Ti sudovi odlučuju, naime, samo o troškovima tužitelja i obavezuju tuženog na naknadu troškova srazmjerno njegovom uspjehu u parnici, ne vodeći računa o troškovima tuženog i njegovom uspjehu u parnici. Takvo postupanje je nezakonito jer je uspjeh ili neuspjeh tužitelja u parnici srazmjernan uspjehu ili neuspjehu tuženog u parnici.

Stoga kod odlučivanja o troškovima parničnog postupka u slučaju djelimičnog stranačkog uspjeha u parnici treba, u pravilu, uzimati u obzir kako tužiteljev tako i tuženikov uspjeh u parnici i odluku o tome koja će stranka snositi obavezu naknade troškova postupka donijeti primjenom pravila procesnog prebijanja parničnih troškova. Na primjer, ukoliko je tužitelj uspio u sporu sa 70% svog zahtjeva, to istovremeno znači da je tuženi u sporu uspio u omjeru od 30%, tako da tužitelj ima pravo na naknadu 70% svojih ukupnih troškova, a tuženi na naknadu 30% svojih ukupnih troškova. Tako dobijene novčane iznose sud svojom odlukom prebija i stranka u čiju korist postoji pozitivna razlika stiče pravo da joj protivnik nadoknadi iznos razlike. Cilj ovog pravila je izbjegavanje neopravdanog parničenja ili podnošenja preuveličanih tužbenih zahtjeva bez snošenja posljedica.

Istina, postoji i slaba strana ovog tumačenja jer se, izuzetno, može dogoditi da troškovi stranke koja je manje uspjela budu znatno veći od troškova njenog protivnika. Ovaj, iako je uspio u većem dijelu, može biti dužan da naknadi iznos razlike, što može imati za posljedicu ograničenje prava na pristup sudu (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu *Klauz protiv Republike Hrvatske* od 18. jula 2013. godine).

Navedenu slabost moguće je otkloniti primjenom pravila o kvalitativnom uspjehu stranaka u parnici.

Troškovi advokata čija je kancelarija van sjedišta suda

„Putni troškovi advokata čije je sjedište izvan područja suda pred kojim se vodila parnica priznaju se samo do visine troškova koje bi stranka imala da ju je zastupao advokat čije je sjedište u mjestu suda. Izuzetno, ovi troškovi se mogu dosuditi ukoliko su isti – imajući u vidu sve okolnosti slučaja – bili opravdani sa stanovišta odredbe člana 387 stav 1 ZPP-a (član 120 stav 1 ZPP-a BD).“

Obrazloženje:

Naime, iako Zakoni o parničnom postupku koji su u primjeni na teritoriji Bosne i Hercegovine propisuju da se troškovi advokata (punomoćnika) odmjeravaju po važećoj advokatskoj tarifi, sud i kod odlučivanja koje troškove stranci – koju je u postupku zastupao advokat – može dosuditi vodi računa o tome koji su troškovi bili potrebni radi vođenja parnice, tako što brižljivo cijeni sve okolnosti slučaja. Stoga postupanje na način da se ovo pravno pitanje svede na slobodan izbor advokata i stranci u postupku ti troškovi kao potrebni priznaju (troškovi prevoza advokata, dnevnica, noćenja...) treba

napustiti i postupiti na način iznesen u ovom zaključku. Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine je u Odlukama o prihvatljivosti i meritumu, predmeti broj CH/02/12468 i broj CH/03/15129, zauzela stav da je nepriznavanje tih troškova stranci u postupku direktno u suprotnosti s odredbama Tarife o nagradi i naknadi troškova za rad advokata koja istu propisuje, članu 6 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, jer se tako onemogućava djelotvoran pristup sudu, i članu I(4) Ustava Bosne i Hercegovine, obzirom da se time ograničava i mogućnost prometa usluga na slobodnom tržištu. Uprkos tome je Ustavni sud Bosne i Hercegovine, u Odluci po aplikaciji br. 2757/06 od 14.10.2008. godine, zauzeo stav da je pravo na slobodan izbor advokata determinisano članom 6 stav 3(c) Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda zagarantovano samo osobama u postupku utvrđivanja krivične odgovornosti, a da je izbor advokata u postupcima odlučivanja o građanskim pravima i obavezama pred sudom lični izbor stranke, pa stranka u slučaju kada za zastupanje ovlasti advokata čija je kancelarija van sjedišta suda, u pravilu, ima obavezu sama snositi troškove koji su njenom punomoćniku zbog toga prouzrokovani. Dakle, te troškove u parnici, koji u principu nisu nužni (neophodni), stranka koja parnicu izgubi nije dužna da snosi, uz izuzetak kada na području sjedišta suda u datom momentu stranka nije mogla angažovati kvalifikovanog punomoćnika za zastupanje (advokata), a što se cijeni uzimajući u obzir kako objektivne, tako i subjektivne okolnosti (npr. na području suda nema advokata koji vrše ovu samostalnu profesionalnu djelatnost ili su svi već angažovani u postupku na suprotnoj strani, ili su odbili da pružaju pravnu pomoć stranci, i sl.).

Troškovi privremenog zastupnika

„Privremeni zastupnik ima pravo na naknadu troškova u vezi sa zastupanjem tuženog čije je boravište nepoznato, kao i da traži da tužilac prethodno ove troškove predujmi i da mu ih nadoknadi. O tom zahtjevu nadležan je da odlučuje sud koji je odredio privremenog zastupnika. Ovaj izdatak tužilac može ostvariti prema tuženom kao dio svojih ukupnih parničnih troškova, srazmjerno uspjehu u sporu.“

Obrazloženje:

Institut privremenog zastupnika u parničnom postupku ima svrhu u ostvarenju načela zaštite subjektivnih prava zagarantovanih najvišim pravnim aktima. Međutim, da bi se zaštitili i interesi protivne strane (kojoj se privremeni zastupnik postavlja), a kod toga da privremeni zastupnik u principu može biti svako lice koje prema važećem procesnom zakonu u parničnom postupku može biti i punomoćnik, pitanje naknade troškova privremenog zastupnika treba riješiti shodnom primjenom odredaba Zakona o parničnom postupku koje propisuju troškove obezbjeđenja dokaza. Prema tome, troškove vezano za zastupanje tuženog po privremenom zastupniku na prijedlog privremenog zastupnika prethodno snosi tužilac, a o zahtjevu privremenog zastupnika za naknadu troškova odlučuje sud koji ga je i postavio. Ako je privremeni zastupnik tuženom postavljen iz reda advokata, isti ima pravo na naknadu prouzrokovanih troškova na ime zastupanja tuženog prema mjerodavnoj advokatskoj tarifi. Troškovi koje je tužilac prethodno snosio vezano za zastupanje tuženog po privremenom zastupniku ulaze u ukupne parnične troškove tužioca, a o tome da li će ih u konačnom snositi tuženi, koga je zastupao privremeni zastupnik, odluku donosi sud, saglasno uspjehu stranaka u sporu.

Naknada troškova u slučaju smanjenja tužbenog zahtjeva

„Kod utvrđivanja naknade parničnih troškova sud će cijiniti povodom kojeg dijela tužbenog zahtjeva su nastali troškovi u pojedinim fazama parnice, a obračunaće ih prema vrijednosti predmeta spora u tim fazama postupka.“

Obrazloženje

Obzirom da je obračun naknade parničnih troškova (prije svega troškova sudske takse i nagrade advokatu na ime zastupanja pred sudom) u direktnoj vezi s vrijednošću predmeta spora (koja, u situaciji kada se tužbeni zahtjev odnosi na novčani iznos, predstavlja taj iznos), svaka promjena visine tužbenog zahtjeva, pa tako i smanjenje, ima uticaj na dosudu troškova parničnog postupka koje stranka opredijeljeno u parnici zahtijeva. To znači da je sud, u slučaju da je tužilac u toku postupka smanjio tužbeni zahtjev koji je novčano izražen, kod obračuna i dosude troškova parničnog postupka dužan da vodi računa o vrijednosti predmeta spora koja egzistira u vrijeme preduzimanja svake procesne radnje pred sudom za koju stranka traži naknadu, odnosno da, kao osnovu za obračun naknade u pogledu procesnih izdataka koje je stranka imala prije smanjenja tužbenog zahtjeva uzima vrijednost predmeta spora u tom periodu (dakle, prije smanjenja tužbenog zahtjeva), a nakon smanjenja tužbenog zahtjeva da obračun vrši prema vrijednosti predmeta spora koja postoji nakon smanjenja. Kada na takav način obračuna visinu troškova koje stranka ima pravo potraživati, odluku o troškovima postupka sud će donijeti cijeneći uspjeh stranke u sporu i to tako da za sve procesne izdatke učinjene prije smanjenja tužbenog zahtjeva uspjeh cijeni dovodeći u korelaciju visinu tužbenog zahtjeva prije smanjenja i konačan uspjeh u parnici (visinu usvojenog tužbenog zahtjeva), odnosno za sve izdatke za koje se naknada dosuđuje nastale poslije smanjenja tužbenog zahtjeva – dovodeći u vezu visinu tužbenog zahtjeva nakon smanjenja i konačan uspjeh stranke u parnici (visinu usvojenog tužbenog zahtjeva).

Kvalitativan uspjeh u parnici

„U slučaju kad je tuženi osporavao osnov tužbenog zahtjeva u cijelosti, zbog čega su jedino nastali troškovi parničnog postupka, tužiocu se mogu priznati troškovi parničnog postupka u cijelosti, nezavisno o visini zahtijevanog, a dosuđenog iznosa.“

Obrazloženje

Budući da sud u konačnici kod dosude troškova postupka uzima u obzir samo one troškove koji su bili potrebni radi vođenja parnice i da o tome koji su troškovi bili potrebni kao i o njihovoj visini odlučuje ocjenjujući brižljivo sve okolnosti, u slučaju kada je tuženi u parnici osporavao osnov tužbenog zahtjeva u cjelini, a za utvrđenje relevantnih činjenica u pogledu postojanja osnova za dosudu je bilo nužno izvoditi odgovarajuće dokaze (npr. vještačenje), sud troškove vezano za izvođenje tih dokaza može dosuditi tužiocu u punom iznosu, nezavisno od konačnog uspjeha u parnici, odnosno od visine zahtijevanog i dosuđenog iznosa. Takvo postupanje, odnosno opravdanje za takvo postupanje je u značaju konkretnog dokaza za pravilno rješavanje spornog odnosa među strankama (jedino tim dokaznim sredstvom stranka je pred sudom mogla dokazati bitne činjenice za usvajanje tužbenog zahtjeva) i okolnostima da je tuženi tužbeni zahtjev osporavao u potpunosti, odnosno da je u postupku osporio postojanje pravnog osnova temeljem kojeg tužilac traži da mu sud pruži zahtijevanu pravnu zaštitu (u slučaju kada se radi o zahtjevu za naknadu štete, to bi bio jedan od tri kumulativno tražena uslova za dosudu: štetna radnja, uzročno-posljedična veza i šteta). Osim toga, primjena pravila o procesnom prebijanju troškova u slučaju djelimičnog uspjeha stranaka u sporu mogla bi dati nepravične rezultate u parnicama za naknadu nematerijalne štete, jer cilj naknade nematerijalne štete nije restitucija i izjednačavanje štete i naknade već satisfakcija, zadovoljenje i ublažavanje bolova i patnje, i zavisi od okolnosti slučaja. Najčešće se odmjerava prema slobodnoj ocjeni i njena visina nije poznata sudu u momentu podnošenja tužbe.

Ostale informacije

Panel iz građanske oblasti razmatrao je i pitanja potraživanja naknade štete civilnih žrtava rata, otuđenje stvari ili prava u toku postupka, aktivnu legitimaciju nasljednika kod ugovora o doživotnom izdržavanju, te druge teme koje su predmet različitog postupanja sudova u Bosni i Hercegovini.